Սրվանձտյան

Սասունցի Դավիթ
կամ
Մհերի դուռ 1910

891.99
Ս-91

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ԿԱՄ

ՄՀԵՐԻ ԴՈՒՌ

ՁՐԱԳՐԵԱՑ
Գ. Վ. ՍՐՈՒԱՆՁՏԵԱՆՑ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ՓԻՇԹՕՖՃԵԱՆ ԵՂԲԱՐՑ
«ԱՐԱՄԱԶԴ» ԳՐԱՏԱՆ

ԳԻՆ 2 ՂՐՇ.

91.99
-28

1910
ՏՊԱԳՐ. ՕՆՆԻԿ ՔԱՐՍԵՂԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ
ՂԱԼԱԹԻԱ-Կ ՊՈԼԻՍ

891.99
Ս-93

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆ 6

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ԿԱՄ

ՄՀԵՐԻ ԴՈՒՌ

ՇԱՐԱԴՐԵԱՑ
Գ. Վ. ՍՐՎԱՆՁՏԵԱՆՑ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ
ՓԻՇԹՕՖՃԵԱՆ
«ԱՐԱՄԱԶԴ»

1910
ՏՊԱԳՐ. ՕՆՆԻԿ ԹԱՐՕՆՏՃԵԱՆ ԵՒ ՈՐԴԻ
ՂԱԼԱԹԻԱ–Կ. ՊՈԼԻՍ

ՍԱՍՈՒՆՑԻ ԴԱՒԻԹ

ԿԱՄ

ՄՀԵՐԻ ԴՈՒՌԸ

Ա.

ԲԱՂԴԱԴՈՒ Խալիֆէն շատ զօր ու զօրավոր կ'ելնի. տղայոր կ'ենէ՝ կ'երթայ մէր մէր աշխարհ հարստահարու. շատ գեղ ավեր կը նուաճէ, ու շատ մարդ կը բռնէ տանէ:

(Այսինք մի օրէն շատ խարաջ կ'ելնի: Բաղդադու-Խալիֆէն զօր ազգին կ'առնէ կը ... մէր աշխարհ: Մէկ ... մ'ու ... մէջ կ'ելնէ. երկու տղայ ու մէկ նեղէ. մէկի անունն կը դնեն Աբրահամ, ու մէկին Սանասար:)

Գաղ կռապաշտ է. ու մամ՝ խաչապաշտ (շանթի զօրով մէր աղջէն տարաւ):

Էղ Խալիֆէն նօրէ՝ ի, տղայոր էրեց ու երկու մէր մէր աղջիկ: մէր աղջ. (Խալիֆէն ու ... հաչքին, Բաղդադու) ... ... մէջ Խալիֆէն կանչեց զօր կա ..., ու տանց.

— Ես ձեզ կ'աւ ... , զու զիս ... կ'ելե կ'ու աղջկը, ու ... ես ... , զիս երկու տղէն է, ... —:

Աւրանց մամ ... ? ... էրած: Տեսաւ որ, ... երկու ձրագ կ'էր, կ'ելէր ... ... որ ...էր, ու կը զառնէր ... է ... կ'ելէր:

Երկու տարրանն, ... , զօր էրգի երկու-թէն խաւ էրեց ... ... , ու ... .

Էօ զիշեր, որ Բաղդադու ... էրած էիր ... , ... թէրեր է ... մէջ, ու զձրգի ... է ... ... , ...) ... կը ... : ... ... —

(Երկու ... ... Սանասար. ... ... quaասkli, ...

ցայ ու թևերն ծածկած ։ Ընկո՛ղ, ու չատ պզտրատան․
զարկեցին Նիւոն կարմիր հովիր ։ Նիւոն գացին նոր ձոր մի ։
Տեսան որ՝ գետ մի կ'իջնէր կ'ընթանէր ։ ատոր մի թուփն
կ'իջնէր կը զարկէր մէջ իր գետին․ կը կոտրէր գեղ գետա
կը չէրանէր չար 'ի մէջնակ․ ու հրաշան է կը խառնուէր
մէջ իր գետին ու կ'երթէր ։

Սանասարն Աբամէլիքին ըսաց․ — Ի՞նչ որն որ գիտես
ջրի ալ գետն, ու ջուր տա՛ն է, ամէն մէր խառ ջրին,
ինչպէս ամպս է, որ եղնի՝ հոտոց զօրեղ կ'եղնի —։

Ելան․ առան գառա՛ն, ու գացին երկու ալլեր։
Գացին ու գտան գաղջուր ։ Ըղ ալլերի ջուր՝ լոյն մի
ջուր է․ կ'իջաց կը կոտրէ քարով գար ալեր առա՛ն, ու
հոտ՝ է կը գառնայ, հոտ՝ է կը խառնուի առա՛ն ։

Կը նստին մէր իր ափին, ու զարմանք բերել հաց կը
բռնալին ։

Սանասար կ'երթէր Ծովը, ու Աբամէլիք կը նստէր
մէր բերդին ։ Ճէնդեք իր մէրերէր չէր ։

Մէկ առա՛ւ ժամն որ խոսան մէր իր Ծովին ։ Աբա-
մէլիք էլաւ ընկէլ որ, տեսան որ՝ Սանասար ծովէր
էր ու քա՛ն ընդեր էր մէջն․ ալքնգառ Ծովին հրեալ
ամենին ծովեր էր 'ի գետին ու քեռ էր ։ Ճա՛ռ կանչաց
իրար օղուրին, ու ըսաց․

— Աղբէր, էլ երթանք․ չար 'ի չէր գետի մնանք
մէնք հօ գալ, ու ամէն մէր առանք ։ Սասուն ամէն՝ որ խօսէր
մերի, մեր պապա Ծովին ու սարէն կ'խօսէր ։ —

Երկու ալլեր հեծան, ու խրոխտ Երգելին Բաղդադէն
նստացին ու ելան ։ Ելան գացին իր ծառերն երկու ալ-
լեր բանակող Երգելին, ու հասան Լամշ ։ — Ննացին
ու քա Սասուն գաւառին (գարեր գեղ) մարդ էն իր
երկու ալլեր ։

Արքամ՝ նստաց Սանասարն չատ հրէ Երկց բերդեր

49446-6

մօտէն. Հարցուց դարանց ինչ ու ջինս, ու ասեց.

—Դուք ի՞նչ մարդ էք։

Սանասարն ասեց.

—Մենք Բաղդադու խալիֆի տղէկներն ենք։

Էդ Աժիրէն ասեց.

—Հայ, հայ, հայ . . . . ու թափթափեց ձեռք փարպառ ըդանց մօտէն։ Մենք ըդանց մարդերուց կը փախչինք, ըդանց կնոջվան ռաստ կ'գանք։

Մենք ձեզի տեղ չենք կրնայ եղնի. յո՞ւր մի կերթաք գտնէք—։

Սանասարն ասեց Աբամէլիքին.

—Աղբէր, մենք ըդ պառաւ մօտէն կը փախչինք. գողոր մտան մէր վրէն հորի ենք դրի. տանիր յո՞ւր որ գտնենք, որն որ հարցուց, ասենք՝ Մըրի քանի չկայ, ոչ պապ, ոչ մամ, ոչ տուն, ոչ փարան։ Երկիւմ խիլա գինդի տիրեն—։

Հանկուց դարձան եկաւ ածով, դարկին գացին մօտ Կարսոյ տառող Ասիրէն. Էն էլ դրդ պառաւու առեց ըդ տղէկներուն։ Ու բանք ըդ տեղէն դարձան. Խրու էրեցին իրա հեղ Կապուտակոյի թագաւորին, ու գացին։

Կապուտակոյի թագաւոր մի մարդիկ տեսաւ Հառծրդ էրեց ըդանց մօտէն։ Աբամէլիք բանանայ եղաւ ու կայտու բղուր աշխ., տառ գուր էկաւ ըդ թագաւորին.

Հարցում էրեց ըդանց մօտէն թէ.

—Ողջոյն, դուք յուսաւոր էք. ինչ ունիք. ինչ չունիք։

—Թո՞ղ բանմ է, չունինք. ասեցին. ոչ մամ, ոչ պապ, բու բարտ չունինք—։

Սանասարն եղաւ ջրուղջի, ու Աբամէլիքն եղաւ դուխտոփի։ Մէկ ժամանակ ըդանք հոխաղ կեցան։

Օրերուց մէկ՝ Սանասար Աբամէլիքին ասեց.

—Ըզ խոսքս անոր կերանք ու մեր խորհէն ծածուկ մնաց։ Հաստատ, ասէց, ոչ զան պարկս եմ, ոչ եւ չբերող կորուսած խոստ, սուրբան չերթանք արան երեւան—։

Կատարածգա ըզ թագաւոր քաղց խօսա։ Եր էր կայ, եր էր։ Ըզ ձայն կանչեց զըզ մարդիկ, ասէց եկաւ թագաւորն, ու ասէց.

—Օղուլ, ախըր եւ Հայոց անեցի ձրգի թէ, ձրգին ի՞նչ կայ, մամ, ողող. ու գող պատմութեան էրեր թէ՝ Սրգի բան չկայ։ Դուք գծըր մարդիկ [illegible] էք էրե—։

Ասեցին.

—Թագաւորն ապրած կենայ, մենք՝ որդիներ է, մամ ու պապ չունենք, մո՛ քեռ, որբեր. Սարդուց ինչ որբեր. Անոնց մէկ խորհի մի որուեր ենք մէ քեզ, ու թարկեր ենք էլե։ Իմա օրհնակ ապրուք մի։ Ա[illegible] էրեցին ուրան—։

Թագաւորի սիրտ կոտրոց մեր բերնեց, ասէց.

—Օղուլ, չբերի ծածուկ է ասուատուն ձրգի քանի մի աւն կխասմ, ու գացէք գծըր բերոց չեւէք—։

Ըզ թագաւորն էրաւ ասէց բերնեց քաստատն աւնե։

—Հէյ, գըեր աւն... անկիան մէկ էր, ու մէկ ծախրող—։

Աստուածն էրան բարձան զուրանց մեծբ, ու երկուսքեր խոսս էրեցին ուրանց խորհին ու գացին։ Գացին էրան մեր ուրանց սարքին ու մեր ուրանց ծծմն։

Սմատուրն ասէց Արամէյիքին,

—Ախու գեղա բերոց չենէք, թէ չէ գեղա ծախեր ծախարի ախանի—։

Արամէյիք ասէց.

—Ասոր չենէք գեղծոց ախանի, ու [illegible] չենէք գծըր բերոց. ըզ ծախսելը չեն կենայ էրեւան—։

Ու բաշխեցին դասերնին :

Արամենիկը բնաւոր զօրեղ էր, որ օր առաւօտ առանց անտաղ կը փորէր, ու առաւօտ առանց կը ցանէր. իր մէկէլ ի պէտքեր կը բերէր, ու բանտածքը եղբայրով կը ցանէն. չորս տարի մէջ բան գտաւան այսպէս ցանեցին եղբայրներ :

Սոսայ կերկին բաշխեն դաշտ ցանեցին, ու բանկում երեկին : Ընդամէն զօրեղ էն՝ որ քարէ ամեն քարէ առեն զարկեցին, ձուք թողեցին, բանտանեցին գերդ :

Արամենիկը երեք եղբար ծառ ուր Կասպուածովի ժողովուր, ասաց.

— Մենք քա այկասն ենք, ու ցանեց ենք ու ժառանգ գործ բերող. եկեր ենք քու ծառու խնդիրք կենենք քեզանէ, որ խոստանս մէր բերքին առան զնես — :

Էդ Կասպուածովու ժողովուր շատ սիրեց ու բնարանեց զԱրամենիկը, ու ասաց.

— Յու՛յ որ դու չեք ծառայել . . . — :

Ու երեք զոյք այգին առաց Արամենիկին, չորս էրեց : Զօրքին որ ցանեցին մէջն, եղան խոտաւոր, այգին ու այլն. ու քանի Բարտ է, ալրանց ձեռ գնաց: Հեռան ու գացին :

Ընդամ ալրանց առաջ Արամենիկը, ու ցաղին երան մէր բերքին : Ձմեռը ժողովուր առաջ ձեր գործէ որ պարտ զամնէր, ասաց.

— Դուք ձեր բերքին առան զնել էք, ու խոստ կա կը կծեք ու կը փորձեք — :

Արամենիկը ասաց.

— Ժողովուրդ ասպած կենայ. խստար երա որ մենք էդ բերքին առան ցենք գնե. գէն կխօսենք որ բերք մի չէնեք ենք կանցնել — :

— Էլա խօ, չընէի որ առան չեք գնելի. քարէ առո

տան էր գալոյ, որոյ անուն տեղւոյն ՍԱՆԱՍԱՐՆ, Ստաառն —:

Եկն ժամանակ ծննդեան նորա, զնաց Թովմա է կոչ-ցեալն, եւ էր է ծնոյ նման. եւ Թագաւոր զարմա-ցաւ անդր:

Արամենիք չուո զօրանալ ծարդ էր. Սա սաղի բոլոր՝ եւ չար ի Ծննդեան քնք՝ Այս փերեւոյ պատանն քա-ջած եղած էն չարի Սեպանդրոս գանէր մի ծառայա-ցուս զաւրան եւ զօղ բիբուն է զալբեց: Զորս զարզած է Թագեց. եւ մեջս հանապազ կը զարկեր զայր ցարզած եւ կը հեծնէր զայր ձին, եւ մեկ խաւր օին եւ ջանաւար եղնէր, կը բանէր:

Օրերուց օրմ՝ է զարկեց գնաց չարի Արքայ, եւ Արքայր է զալբեց. գնաց գիշեր թղ Մարաց կեցայի կըն-կան խեղ պատկա. եւ եղաւ իրեն ամբաւ մի: Եւ Արքա-յաց Թագաւոր է ինչպէս որ թղ այդն Արամենիքին է, սրիքի ըմպող անուն Արամենիք էր, զայն անուն է գրեցին Մարամենիք: Եւ Արամենիք է պատնեց զՄարաց Թագաւոր. ասոս զինդրա կինքն, եւ նոյա Արքայ. եղաւ Թագաւոր:

Էյի Թող մնայ թղ անց նստակ.

Բ.

Սանատուր նստակ էր Ստաառն. որ պարզա կուրեր չեն Թագի որ թղի սրբեր, եւ եղաւ խոյս էրեց որ պա-տառն եւ ժամառն եւ գնաց Բազզաց: Այր պաղ նստակ էր փախչաւ, տեսաւ որ որ այդն Սանատուր կե-ռէր. եւ ծախեցաւ, եւ ասեց.

— Էյ, մանուկ բրդի մեծ կուսաք, խաղ զքո ժառանգ քաշեր բերեր. չար մ՚էր է ծանցե՝ զինքն է կը քաշա բերես —.

Սամ, չորքի խաչագող էր, նստաւ որ ալքէներն առնել սորվենք թափից։

Պապ առեց թուր ու սուր ու գնաց կանչեց ու ասեց.

—Այի երթանք, սիրելի, երկրպագութեան սուրբ մեծ կուռքին, որ գքրքի մատղեմ—։

Ասեց ալլէն.

—Այո՛. քո ծոյ կուռք շատ զօրաւոր կուռք է; փէտք չէ չըր թողնէ, որ մենք քնանք սրբյու|ԵՏI. յոր ջիր է ժանգեն՝ զուր մէկել մատաղէ կը փաչէ ու կը բերէ—։

Առաւ զաղէն, ու մտաւ կոքստոսն։

Տղէն սրտղուն ասեց.

—Այս. չէ զու գիտաս որ մենք զացինք՝ մենք զրոախէլ էինք. մենք զքո կուքի զօրութիւն չենք գիտէ. զէ՛ զու կըի քո կուռքին երկրպագութեան սուր, ինձ՛ ինձ կ'խոսա, ասանմ—։

Պապն ասեց.— Հոգիս, լաւ.— ու կղաւ երկրպագութեան առեց։

Տղէն ասեց.

—Այս. քո կուռք ինչ զօրաւոր կուռք էր. որ զուքրոր կղաւ, իմ աչքիս մէջնեց, չանուշ ինձ էրեցիք։ (Զբնիս ժամոտ որ աչքի դրքին զարկեր, մայուքի կռձկներ չարձկեա։) Ասեց. Այս, Այս, իզա հազկէ երկրրպագութեան էրէ, տեսնենք ինձ կէնէս որ ես չէ Չնեմ—։

Ու ձեռք չէ չէրար կնաս սրայ, ալէն ասեց. «Ես հայրն ու գինի, տեղին կենդանի». ու կարգ մի իլաւ, ուզաւ սրաղ Տազլիքէն եսթն զաղ զեալն մէ իջաց։ Ասեց զկուռքն ու ճմլաւ մէջ կրօքեցաւն. զանէն չէ ջարդեց. ու առաւ զարծքթներ լցեց ալ մալուքի փեշ. ու բերաւ առեց իր մանկան, ու ասեց.

—Սամն, խըմեք էրէ քրքի զեաղ—։

Սամէ կղաւ մըր քէխ ու բերէին երկրպագութեան էրեց, ու ասեց.

— Գոռանամ քենէ, երկնի ու երկրի ստեղծող, գո՛չ որ գիրքի ապառ էրեցիր ՀՆ զայրանի ձեռնէն — ։

Բերեց զՄանասար փառկեց, ու պատրու անց գրեց վրր թախիծ։ Ընի բառեց Մնաց։ Դառնանք Արամեյիքի վրէն։

Գ.

Արամեյիք, որ նստած էր Մրտտր, գար մտից եղող տղէն զՄորամեյիք թողեց ուր անց. ու ինքն էկաւ ի Սասուն։ Մէկ ժամ մ ու ժամանակ ըղ մէջ ընցաւ. քինիմ ապայ բերուրա մտից եղան. մէկի անուն դրեց ՃՆՃՂԱ-ՓՈՔՐԻԿ, մէջ տղի անուն դրեց ՑՈՒԱՆՎԷԳԻ, մէկին ՁԷՆՈՎ ՕՎԱՆ, մէկի անունն էլ ԽՈՐԴՈՒՍԱՆ, ու կրտսերի անուն էլ ԴԱՒԻԹ։

Էդ տղեներու մէջ ճնճղափոքրիկն ու Ծռանմէզին խելք բանի պէտք չեղէն։ Ըմա Ձէնով Օվան հրման Ձէնով էր, որ եօթն գոմշու կաշի կը թայէր արեւ չորցնէր, ու կը փաթթէր զինք, ու կը բռնէր, որ չճղէր պատառէր։

Դաւիթ քինց զմէնուկ հիմարով էր, ու զօրութին էլ լեզւով բարիծ չկուն։

Էստ անցած մէկ ժամ ու ժամանակ մնաց, հոգեւոր Արամեյիք. որ մի օրերուց ինք ու կնիք նստաւ ու դուշուրմիշ եղաւ, ասեց.

— Զորս կայծ եղաւ ընձի դուշման, եսեւ իմ մեղ-մուն էլ որ իմ ծներուն տերութին տ՚էնե. թէ որ էնէ պահ Մսրամելիքն էնէ. էլ բաշխա մարդ չկինայ զինե-նայ իմ դուշմներաց— ։

Էսու խօսք էրեց Մսրամելիքին ու գնաց։ Մեր ժա-մանակն էր։ Ասեց.

— Մսրամելիք, օղուլ, դու էլ իմ ավլադն ես. թէ ես չըտ մեռայ, իմ ծներ ամանաթ քեզի. թէ դու չըտ

մնար, քու ձեռք ամանոր ընձի. ես կը սպանեմ—:
Դարձաւ ու եկաւ, մնաց ուր բերդ: Մանու օրն եկաւ, մնաւ:

Մսրամելիքն եկաւ, դրդրա ձեռքն առաւ ու գնաց. չունէր զուր պապու թանգին չըր մնացի: Եօթն տարի Սասուն սուղ մնաց Մսրամելիքի մեռնելուց ետև:

Օրերուց մէկ հաւաքուն ու գրեցին գիներով Փեռի Թորոսն ու գեղացիք:

Գեղացիքն ասեցին.

— Փեռի Թորոս, մեր աղջիկներ հասուցրեր, ու մեր աղջկտիք պառաւան, թը դու կ'ըսես թը մեր եօթ տարի սուղ պահելով մեր Արամելիք կը սաղնայ, եօթ չէ ուրի կը պահենք—:

Փեռի Թորոս խիղճ առեց զուր գրեցներուն. ու ասեց.

— Նարգէք զձրր աղջկներ ու աղջկտիք. սուղ պահելով բան չեղնի—:

Գրեցին զուրանց զիւռուրում ու ՃեՏ էրեցին: Փեռի Թորոսն առեց զկթխէն ի ձեռք. կոչեաւ. ու մեծ արեց. նր կը խաղէ, նր կը գնէ: Թորոսի աղէն ի փողանէն ձէն առեց պապուն, ու ասեց.

— Արո, բդուեր Սասնայ ծուերն են. մեկ մէկ խան թուք քե կ'առնեն. ես խաղէ, ես զիր զեռքն քէյէ—:

Պառ մերցուց աղին ասեց.

— Հէյ չան որդի. ես նստիմ հագայ կերուխում չնեմ, Մսրամելիքն իզայ տանի զմեր ձեռք. զՄսրամելիքի աղջկ-ներ գրթղթիք, ես նստիմ հագայ կերուխում էնեմ. ամօթ չէ մըզի. «Հաց զինի ու ակր կենդանի», քըն զըղ կրթխէն կեսլ խռած չեղնի. էնեմ երթամ իմ ձեռքուն եղեան—:

Փեռի Թորոս Սասնու զարկեց ու գնաց ի Մսրայ.

զօրքովը եղան ինք ու Մարանձկիք. ու 'աստն. ասեց.

—Հայրիկ, ես ու դու Աստծու գառնասուն։ Դերդ է, դու ու Արտանձկիք իրար հետ սանդսպակը եղեր էք. ամա ցերեկն գին եղնի, տիրոջն կը հասնի—։

Երան ու գազին շուրնաք. ձեռք հասաւ քեռի Թորոսին։ Մարանձկիքի աչք չառ կը փախնայ ըզ ձեռքաց. քեռի Թորոսին ասեց.

—Ել՛ տուր զըզ ձեռք ընցա իմ թրի տակը, ու տա ու գնա—։

Ելաւ ու բարիշ էրեց տղէկներուն քեռի Թորոսն։

Յամանլըգին ասեց՝ երթանք ընցնինք սըր թրի տակն ու երթանք։ Մըկէյ երկուսն հետյ ասեցին։ Բայց Դաւիթն ասեց.

—Կապադանն թող լաւր տղան է. որ կոյր տանն ձեռ մ'նայանից. ես ընթրայ թրի տակով ոմ ընցնայ. Հըմայ կ'էնէ, որ փայ ես մենծամ սար չքաշեմ իր վրէն—։

Սըր տնու քեռի Թորոս զըղանք բօփ էրեց որ տանի ընցա թրի տակով. Դաւիթ գընկաւ ու կայնաւ, ու չերթայ թրի տակով. քեռի Թորոս խնեց զ'Դաւիթի պառկէն ու հանեց որ ընցնայ թրի տակով. Դաւիթ չընայ թրի տակով, կըչամ ընդաւ, սըր ձոչ խոմ քեռա ի Ձոր-գու քար՝ կըտէկ էրաւ մօտէն. ըրայ Մարանձկիք տեսաւ, չառ փախեցաւ, ու ասեց.

—Էրա պղտիկ է էւքան է, որ մենցաւ ինչ եղնի։ Թէ, որ խելք զայլայ մի եղնի՝ ըղըր մօտէն է—։

Քեռի Թորոս տաւ զձեռք ու էկաւ ի Սասուն. Յամանլըգին գըրեց ըզըղ մէջ սըր պապըր տեղ. ու Դաւիթ որ ընեու պառկէն էր, գըրեց հարթերու տակը։

Դ.

Դաւիթն էր, որ կոյր մը կը զարկէր հարթերուն, քառասուն հարթիկէ ետք կը գլորուէր։

Օրերուց օրմ՝ ըէ քչեց գնդերը հանեց ասրի գլուխ. տեսաւ որ հարթրածի մէկ ըէ ուր հարթերուն կը երգերsէր ու ըսգին էկաւ։ Դաւիթն ասեց.

— Օ՛ մարդ. դու ընձի կը երգերsեն. դու կուժի որ եւ խղամ կոյր մը զարկեմ որ դու առաջնես— ։

Էգի ասեց Դաւիթին.

— Գլխուդ արեւուդ մեռնիմ. ես ըէ քո պապու դեղի հարթրածն եմ. ու խըս՝ որմկայ հարթերն են— ։

Դաւիթն ասեց.

— Երա խաս, ես հարթերս վախս չըմ գիտեմ. զիմ հարթեր ըէ դու պահէ. ինչոր երթլու վախս հ՚եղնի. ասոր իմ առջի, ասեմ— ։

Ու իր օր ասեց գնդերը վախսի ետև ու էկաւ ի գեղ։ Խնդացաւ քեռի Թորոս ու ասեց.

— Որդի, ճոճոց Յասալոյ եղի. ըմն որ վախսի ետև արի գնա— ։

Դաւիթն ասեց.

— Քեռի, իմ հրնար չէր էղ. ընձի աղբէր մի ըռնեց եմ. ըմն որ ափ պահէ զիմ հարթեր. բադիր ալէկ որ տերապահեմ— ։

Օրերուց մէկ ուր ընկեր անցրցաւ. Դաւիթ չար միրաւորաւ։ Էղ ալէն ըէ, մ՚ասի, ըղմոց գեղ ցամաքն ժամ է, պառաւըոգ է, ալէն էղ ալով անցցեր է էկաւ։ Դաւիթ ըղըմն ասեց.

— Ըսօր դու իմ ձեռնէն խմայ պահ աղատուխս— ։

Տղէն ասեց.

— Դաւիթ, գլխուդ արեւուդ մեռնիմ. ես քո տնուն հեզմ՝ ըէ չկայնայ, ու զըն ցամաքն հաչից դդալ՝ ըէ չկերայ, քչեցի գնդերն ու էկայ. ընոր ալով ՚քեզ՝ անցցեր եմ— ։

Դաւիթն ասաց.

—Դու նստի հոգալ, ես երթամ՝ քե ձուկ տանեմ ի գամ։

Ելեց զիջայ վեր թեւքն ու գնաց. զարկեց ծովա- 'ի մէջն, տեսաւ որ գէլերուէք զգէլն հանած են գլած 'ի կող. երեցներ կերած են կ'օրհնեն։ Ելաւ զիջարձ էծցեց 'ի ջուր կանթէն զղլած մի՝ ծոցայ լեցուց. ու ելեց վեր թեւքն։ Զարմցաւ թէ երեցներ ու թէ մարդեր որ հոն էն։ Մարդու մէկ կանչեց թէ՝

—Ըղի ախպր զղլխած տարաւ հէ՞։

Երէց կանչեց.

—Բա Սասնու տէր, ձէն մ'էնի. քըզի Սասնու ծռերուցըն է. էր զաւեալ զմիզի Ձորդ ու բուրդ կ'ենէ. զուր զլուխն ուտի, թող տանի—։

Դաւիթ ըէ ասեց զղլխած լեցուն ձուկով, էկաւ տաւոր բներ։ Նաներ է բներ ու կեղու։

—Հէ, հէ, ասեց. զիտամ զու ջուր կ'երաւ, զձուկ բերեր եմ, զաղ ու զեղ չեմ բերեր. Էն ալ զեղ կ'երաւ։ Կէ հրմէրը զձուկ. կեռկռան չէտ զեղ ու զաղ կը մըէն—։

Ասեց ալէն.

—Դաւիթ, զլխուղ արևուղ մեռնիմ։ Զեղ ու զաղն ես ի՞նչ էնեմ։ Դեռ էրան քառասուն հարամի (խարամիներ) զէ, զարկեցին զմեր հօրթեր տարան, ու զացին—։

Դաւիթն ասեց.

—Դու հոգս կեցի. խըս ախպր հօրթերուն էլ. ես կ'երթամ զմերթերաւերք կը զարձնեմ—։

Ու բերաւ հօրթերու եանեն ու գնաց. ասեց զղլէջք զնաց էրի մի զռռ, ու կոչեաց։ Դաւիթ հօղի մէկ ձէ- Նով բռռալ. տարաւ թամբա վեր թէ զեւերուն. (Ժման որ Տէրաւորի ձէն բերաւ զմոխք ու սառունչք խրաղղուն)։ Էս հրամէնեբու մեծ ժերեր էլեց, ասեց.

—Դինք. ըղի Դաւիթ՝ Սրմանկերի ազէն է. եկէք խորհուր էրէք որ չալանէ զմեզի—։

Մէկ մէկ գալու էին, ու Դաւիթ մէկ մէկ կոտոր զարկեց, ու քառասունն գլուխ չէ մնաց. ու ջանդակ մնաց. այդ քառասունի ականջէն կարեց ու տարաւ էրի մօտ. դարձաւ մի ասպ պահեց: Դաւիթ գիշերը սպիլեցաւ 'ի դուռ, ու մտաւ էրի մէջ, տեսաւ որ գօտի մի ոսկի է, մէկ արծաթ. աշխարքի մալ ու ջոլվար. քանի որ ուր պատ մեռեր է, բոլոր ամբողջն հաւաքած են, ու լցած էզ էր: Դուռ մի բացեց, որ ձիու քուռակ մի կապած էր մէջը: Ինք ու մէջը դուռնումին եկաւ, ու ասեց.— Ձենս, խել մալ լէկն քեզի, ու խել ջանավար քեզի. կ'ասա տաւր, չի խոսս գեցի չէ կը հասնէ խլուց :

Չէր՞ չէ ինք ալ գլխուն կապէ.

—Այո, մալ չէ քեզի, ջանավար չէ քեզի. Ես ի՞նչ կ'ընեմ—: Դարձաւ տեսաւ որ քառասուն կանթէն պղինձ մի դրած էր ձանխի մէջն, քառասուն հաւթերն էլ մէջ: Ձիո-րով կը մտաւ կանթներ ու կը վերցու. Ջուր կը զարկէ ու հաւթերու ապեր չէ կը լցուց մէջ. կը չափէ ու կ'եր-թայ: Ու ու էկաւ մօտ ու բերեր. ասեց գրեթեր ու. զինուած հաւթեր ու դարձաւ էկաւ 'ի սրահի. կանչեց գ'հաւթերու ականջք ու բերեց, ասեց.

—Թէ որ խ՞ ազբօր ձանկ մի ծախս կարէք. վա՛յ վա-լեր ձեր ջանին: Զրբո պղինձ լի ծախէք. թող եղնի ձեր հաւթերու անց—:

Ինք չէ ջոկեց զուր հաւթեր, ու կ'ջուրին էկաւ տուն քեռի Թորոսին ասեց.

—Թէ, ատ բանիմ Ձորի, ու եկթանք մալ բերենք որ զօռ չէ ատես ու քո եօթը պարտ չէ. յար չեր ես ամեն՞ հաւթրած:

Ու առան գնացէք ու զարթի: Զարթի մտեցան էրին. քեռի Թորոս տեսաւ որ գեւեր բռնած են էրի դուռ, ու-տած են. եղած ամէկ քրիս Գող բոլոր: Քեռի Թորոս

փախենալուն պըրծուց զուր Ձորին միկին Ձորեցիներուց. ու փախաւ։

Դաւիթն ասեց.

—Տնաւէ՛ր, ես քեզանից ամպերուց չեմ փախի, դու քեզանից մուկներուց հօրի կը փախիս. ասեց. թէ չես ուտած, զարմի քո նախ., արդի ամէ իշ., զինինու ականջները լսեր եմ հօգի—։

Կեռի Թորոս տեսաւ, ու զարմաւ ու զինուորեալ ու մտաւ չէր. ինչ կէր չէր ժողվեցին, գրեաներ բանեցին։

Ասեց.

—Կեռի Թորոս, խըմ մալ բռնէն քեզի, ու խըմ ջանմալըր բռնի. կ'խօսու՞ մալ. չես խօսու՞ գըրգի է կը հասում քեզանից—։

Ասեց.

—Խօս, մալ է քեզի, ու ջանմալըր է քեզի. ես ինչ կենիմ—։ Թամբուրն առեց քեռու բերնից, ու կյաւ հեծաւ զըրուանի, խաղ կ'ըսայ, մէկ կ'երթայ վերա, մէկ կ'երթայ վարայ։ (Բռնած չէ. գէլ խլան թարիֆ օլմազ քաղաքի զօրութեան)։

Հըմիա մալով թամպալով էկան 'ի Սասուն։ Դաւիթ գնաց տղէկ բաղէ մի, ու բերաւ որտեր ճէճեր կ'հանէր։ Էլ հօրթեր թորկեց։

Օրերուց մէկ եկաւ աղքատի մ'որդի հանդըրտու. որ եօթ Եէթիս Թուլթար ունի, ու եօթ կորի կորմի, զօրան արեկ. մէրց եղեք։ Մէկ եկաւ ձաւար բերեց աղքատ հայր որդին, ասեց.

—Բո ատն ուրի. էր գնա աղատ երեան. գնէր կ'իմայ զէն եղեք կորին է կորէ—։

Հայր որն էր, աստուածն լոն գլխուց չար աղօթք կ'ենէ. ու կ'եկաւ կ'էշէ զարմն աղէր է։ Մէկ 'ի մեռ կ'ենէ ու կ'եկաւ 'ի ձեռք, ձեռն կ զօրանի, էնաւ որ զամիթ՝ բաղէն 'ի ձեռք,

կան։ Հայրերն իր առել մտիծեց Դաւիթին, ու ասեց.

—Դու Սասնցւոց բռնի չես վախենայ. դու մեր խմ կարեկին՝ ես կարիմ. ևսկ ճիշտ ասեմ, ևսկ կարի կարեկ չորան աւերեր ես, մանցեր է երեք, Դորիս ես, զնա զքո պապու մոյքն առ, որ Ծծմակայ գլխէն կ'երթայ հար ի Սեգանապրու գոտին՝ գայլքեր է Մարաթէյիք, ու կ'ուտէ. գնա զէն առ։ Վեր բռնի ես կարիմ—։

Ասեց.

—Հայրոր, մ'տնփծի բռնիկ. առ բուռ մի ակիր՝ գքո խոյակն էրէ—։ Ու գարկեց գլուխն։

Խօսալ Դաւիթն էր, ասեց.

—Քեռի Թորոս, էկի գիմ պապու կուրզն ու Ճամալ տուր բռնի, որ կ'երթամ կռիւ. զիմ պապու մուրճ խոյլն կ'ուտեն, դուք բռնի չէք առե—։

Էրաւ քեռի Թորոս գնաց տուն Ծովինարին, ու զեց զուր պապու կուրզն ու Ճամալ։

Ծովինարն չառեց։ Հեգի՞ չէ գարձուց, ու ասեց.

—Կ'խոսո՞ւմ սուր. չես խօսում կ'խղամ կր մարմնով, գլուխդ կ'երթայ, ջանիդակը կը մնայ—։

Ծովինարն վախաւն ասեց սուր պապու կուրզ ու Ճամալ, ու քեռի Թորոս բերեց տուեց Դաւիթին։

Էղ գիշեր Դաւիթ քնաւ, առաւօտ եղաւ. առաւ քառասուն երինջ ու գնաց մեր որդ բռնելիկ Մարութաւկայ. մաղեց գերինջներն ու բաղցած մէջ արտերին. չառ խաց ու աղաչաց Աստծու եղեւն ու մէ. իջաւ Աստուծու արան սուրբ նշան մէ ու սանդր մի. (ու հիմայ է էն սուրբ նշան՝ հանդէ՝ ի գաւառ Ջորկայ տաճն.) հանդրաւեց զսուրբ նշան, գրեց աջ ձեռքի բազուկ. ու սանդր է գրեց ձախ ձեռք։

Ե.

Եղ Մարամէլիք րեկց որ Արամէլիքի այլն համբ է, ու էլն կնկաց ուր մրէն կախ, որոն բաւաննից է խօլ բաւելին էրաւ սատա զար ապպար, էկաւ որ սի գէր ի Մարաթաւկ, Դուվթի մրէն. անսաւ որ կնեկուիք կոչած են համբաւ մրէն, ասեց բղուեց.

—Զրգի պար ասէք, խաղցէք, չուր ի ևս իդամ— ։ Անեցին.

—Մենք զի՞նչ ասենք ու խաղանք. չէ չրնք գիտաց թէ զի՞նչ ասենք— ։

Խօլ բաւելին սրանց ասեց.

«Կարճ կնեկուիք էրկանք ալսին,
«Երկէն կնեկուիք զուգանք բաննան.
«Մեր խօլ բաւելին գացեր Սասուն ի բան,
«Մուզայ նմնեք բերէ լրծան.
«Ձիարմեր կախեր բերէ կլթան,
«Փարան բոլ կը չինենք եղ ու չաթան» ։

Մէկլէ կիչէ որ կնկուիք սրանց զրղի կ'առնն ու կը խաղան ։ Ըզանք թէ կ'առնեն զաղար կ'նկան ու կը մ-գուլին Մարաթաւկոց բակ ։

Եղ Մարաթաւկոց երկու աղջկան էն աչք կայ Դաւի-թի հետ. երկու աղջիկ էկաւ խաբար բերեց Դաւթին, ու ասեց.

—Դաւիթ, խուրբանի գլխուդ ու արևուդ. էլի սեւ ինչ իրիցր ասպար է ենի բախի մէջ, անիթի ասպարէն— ։ Երկու աղջիկն ասեց, գնաց եաևաւնց, ու զանն զըր-կանակ քաշեց ։

Դաւիթ թրատ էրաւ, ու ասեց «Ես հաց զնին,

ակր կենդանի. ու բանից զատրի մարդերու Երման զգլխներ, մարմնից. ջանդակի գնաց սրտներից դուրս, ու գլուխ մնաց բանկին մէջ։ Բանից զՄոլ Բաշին է. քանից զանգւէք ու չարից 'ի ծախսու. ու զՄզրաղ է երեց քրոջ չուն խառան, կախից վերից, ու ասեց.

—Դէ՛ գնա ջուաբ տար Մորթաձկիրին. ասրան մարդ կայ՛ թող գայ, չուրի եա բղամ—։

Մոլ Բաշին հեղմ՛ է էկու մէջ բոլ կենդանից. հեղմ՛ է կամէն ու կը խաղէն։ Կնկան մէկն ասեց.

—«Մոլ Բաշի ջան, Մոլ Բաշի.
«Եղա դիէն զացեր քրոջ զէլ զաղան,
«Ընդիէն էկար քրոջ չուն փաղան.
«Մզրաղն է մեռն քրոջ չուն խառան,
«Երանից է բաց քրոջ սրտատուծան.
«Երկնէկ կերթայ քրոջ չոբկին ոսկի թան,
«Ծանձեր մերէն կապած զարուան—։

Մոլ Բաշին ասեց.

—«Տօ չմնացած, գէլ անզգամ,
«Ես գիցայ թէ Սասուն գաչօ ու զուրան էր.
«Չը գիցայ թէ քար ու քար ու կապած էր.
«Էն ճըմեր որ նա էն էրած զինուորան էն։
«Ուրանից նա կայ քրոջ Ձիթլուցի գերան,
«Որ կը զարկեն, բերան կը բացուէր քրոջ սրտա-
ծան.
«Էն ճամփորք որ հեռու էր, ձորմն լցուան 'ի Մա-
րաման։
«Փարուն որ ջուրն էյա, կը մաղմէ բերէ ծած ու
բեր արտաղան.
«Էն ժամանակ ծրմի բոլ չմնէք եղ ու չորթան»—։

Բայց անդամ Դաւիթ կար խոտ կրեց գնաց Մսրա-Մելիքի մօտն. կէս որ՝ առաջին ասպար ժամեր են, ու նաւեր Սեպանասրու գալին. Դաւիթ ասեց.

—Ախպար եղնի, չորի եւ կուտանց կարմիր չաշրի տակ եմին որ բերրնձ բրա չանակ, կուխ չէհոմ—։

Եւ անդամ բը տեղէն Դաւիթ գարկեց գնաց սրեւ-պաց գիէն Փրթլաւ կէս., կէս ու չաշրի գէմ կացեաւ։ Ելնոր բը ասպար տեսաւ գրդ ձիաւոր, գանդալ բռնեց ու վախեցաւ։ Մէլիք հարցուց.

—Դու ինչ մարդ ես—։

Ասեց Դաւիթ.

—Եւ սրեւպաց Թագաւորի աղէն եմ. էկեր եմ ձրգի յող—։

Մէլիք չաշրը զարկեց. եմին որ հանարած հաց կերան. մեր ուխտեփն կէս. զաւը ձին հեծաւ, երեւ մէյդան գնաց կէս, ասեց.

—Եղի, որ եւ էկեր եմ քո մըէն կռիւ. յար մեր զու ասեա զիմ պատրաւ մուչ—։

Կռիւ կցեցին։ Դաւիթ կանչեց «Հացն ու գինին, Տէր կենդանին»։

Աղա՛, քեռի Թորոս յաեր է գրգանեց կռիւ, քաչեր է մէկ բարդի ծառ, գրեր է մըր ուչքին, ու էկաւ։ Ինք կայներ է ձարբու գլխուն, ու բրտէնք ձերբու մէջ կռիւ կ'ենեն։ Ասեն որ կը փախի մէր կ'եկէ. Դաւիթ կը բռնայ.

—Քեռի Թորոս. զու ձորէ, եւ ձորթփեմ—։

Սագար կայնած ու պատա կրեցին թէ՝ «Լաշարն է որ մինակ զուք երկուս կ'բռնէք. սին որ զօր կ'եգնի, թող կռվի ճնոր եղնի»։

Են կ'առէ՝ զու նաւի եւ զարկեմ. Էն կ'առէ՝ զու։ Ծուրու կարկեցին որ սրտակ ազրեր Դաւիթ նառի։

Դաւիթ քաշեց գխայխան 'ի վրա խ. բռնեց զաւ րր [illegible]

Նշան խալխալին առի. ու նա ... Մարանձիկը երկու
մատի ծամերը մեկնեց, ու խոսեց էլաւ կարող մի
զարկեց ու ասեց. — «Հայ եւ, հայ քաջեր» —
Դաւիթն ասեց.
— Հաւատամ խաչափայտին քանձրին Մարաթուկ.
սուրբ Նշան, ես հրեղէն եմ՝ քեզ կանանց կարմիր չատրի
տակ բերեն փրաւ կ'ուտեմ» — ։
Դաւիթ էլ երեք անգամ — «Հաւատամ խաչափայ-
տին» ասեց։
Երեք անգամ զոր եկաւ նստելու Մարանձիկին։
Մարանձիկը հրեղէն, կայծակ, չէր նստի։ Ասպար մեղ-
րեցին զինք։ Ելաւ զիւղական մեր զինուն ու նստաւ։
Երեք անգամ Մարանձիկի մամ մեղքեց ու ասեց.
— Դաւիթ. ղուրբան զլխուդ արեւուդ. չէ էդ էլ քու
ազրէքն է. մի զարկի. խեղճ է — .
Ասեց Դաւիթ.
— Հէ՛յ անզգամ, չարի հոգեկոյ որ էդ կը զարկէր,
հօրս չոր առի՝ քու ազրէքն է։ Երբէ բդ ատա թող եղնի։
Մէկ դրբբ թող եղնի Սասնու խաբրր. մէկ էլ՝ քու խա-
բրր. քեզ զիս եաւ դրբբ կը զարկեմ. եա կը մեռնի,
եա կը մնայ — ։
Գնաց էկաւ կուրդ մի զարկեց. եաւ զաղ ի գետին
տարաւ զՄարանձիկը։ Ու գնաց զալբեց զՄրտքը, ու
նստաւ թագաւորի բախտ։
Եղի հայ մնաց։

Ջ.

Դաւթ[...] Ամիրին ազգին մի կայ, անուն Խան-
դութ խանըմ. բերի լսեց Դաւիթի զօրութիւն. նամա
տուեց աչօղի մ՚ու ասեց.
— Գնա զիմ գովասանք էրա Դաւիթին. բերէր իրաւ
հազա, զիրար տանենք — ։

Այդպէս էր եղեր գնաց ի Սասուն, գիտէր թէ՛ Դաւիթն ի Սասուն էր։ Եկաւ ու էկաւ Ձոանմէկցու բերդ, գիտէր թէ Դաւիթն է բնակեր Նոստակ։ Նստաւ դամ էրեց Ձոան-մէկցուն։ Ձոանմէկցին ասեց.

—Դիցի, եկէք զրցի ծեծէք Երէք զուրս. եղի էկեր է զիս՛ ազբէր խաբէ տանի—։

Ծեծեցին ու տարան ձոր մի դըգ աչող վըր ճամբուն թափեցին։ Իրիկուան հօտրղներ գուբանց եղներ հեծած են կ՛իգան գեղ. մէկի եզ խրտաւ, հօտաղ պատաւ վրան էն-դրրզան գտան զաչող։

Աչող յաց ու ազաչաց իր հօտրղներուց. ու հարցուց.
—Էզ որն է Նոստակ մէջ էզա բերդին—

Հօտրղներ ասեցին թէ՛ — Էզի Ձոանմէկցին է. Դաւիթ հանց է Միսրր—։

Եկաւ աչող ոտկի մի տուեց հօտրղներուն. հօտրղներ զօմեցին զուր դամբուռի կտորտանք տուեցին, ուրան ճամբէն ցրցուցին, ու աչող զէմ էրեց ի Միսրր. գնաց գտանըմի ճիմարճ էրեց Դաւթէին. Դաւիթ չաս բեօգեո —բաչխիչ տուեց իր աչողին. ու ասեց.

—Դու գնա, ես կ՛իգամ—։

Այդպէս էկաւ Խանդուտ խանըմըն ասեց։

Դաւիթ յէ Միսրայ էկաւ չիտակ էկաւ ի Սասուն։ Սասնու էկաւ հասաւ ի Ծըծմակայ քիթ, տեսաւ որ զաթան մի վըր ճամբուն էր, արձկեց զատաւոր. էրեց զէն, բռնեց զզընջի, հեծաւ զձին, խաս վիէն կը քա-շէր պղտխան կը հանէր Սարու դը՛խ, ու բնդիէն քա-շէր բերեր ցած, ու իր հրեղէն Սեւ սարու զլուխը վե զխփրաւ էկաւ վըր Մանթիկ գեղի հեծի. Եկաւ տեսաւ որ զրմէչ մի պրծեր է էկե ճամբու վրէն ու թրրքեր է։ Էզուր թրեք կը տեսնայ, կ՛ասէ.

—Ըսէ՛ թ՛որ զաւալ մ՛եղնի՝ բոլոր Թրքոյեցն է․ չեղնի՝ ըլոր Թրքոյեցն է—։

Տեսաւ գրմէջ մի օրի մէջն էրա․ Դաւիթ՝ որ հաւյոց բան բռնի չըր տեսել, քաշեց գիւղերն ու կայնաւ որ գրմէջուն զարկէր մէկի հաստ ընկերն էրա․ ու գրմէջուն կը ճթթէր։ Դաւիթ զիցաւ իր՛ւ ուրան կը ճթթէ, ասեց․

—Լաօ, ես քեզ ի՛նչ եմ՝ էրե, որ ըսծի կը ճթթես—։

Հօտաղն ասեց․

—Հըդ քըզի որն է, ալրէր գու Սասնա ծուռն ես․ գու տուննա չես տեսեր ես․ ես իմ՝ գրմէջուն կ՛ասեմ—։

Ասեց․

—Լաօ, հօրի՛ կը սըզես, անօթ բան է․ ես հաւյոց բան չըմ՛ տեսեր․ ըսոր ինձ չաա կայ ծըր երկիր—։

Հօտաղն ասեց․— Աղէ քեզի նշանց տամ—։

Դաւթին Աւզաւսոյ գաշտ, որ ըսեց գութան մի գոմէշներով լծեր են ու կը քշեն։ Եկաւ տեսաւ որ գոմէշներն չորս ց զաւրանց լեզուն թափեր են գետին ու գութան կը քաշեն․ Դաւթի խելքն էկաւ բռնեց վըէն․ առձկեց գոմէշներն ու տարաւ գոլ․ ու մանճկայն աս ամենեց բոլոր։

Ասեց Դաւիթ․

—Մանճկայ, մ՛ամենէն գիս․ գոյ գութանի զրկել տուր իմ՝ ձեռք—։ Բռնեց զրկել ու քաշեց․ մանճկայ կայնաւ մըէն՝ իրն փաթ գլխըցոց զգաթան։

Հօտաղն ասեց Դաւթին․

—Ըգի քո հիմար չէ, թէ ձիու մըարն, բայց տեսնենք, քո հիմարն է թէ չէ քո ձիուն—։

Իջաւ, տասն փութ լէ առանց ձիու քաշեց։

Ըս անգամ՝ մանճկայն ասեց․

—Դաւիթ, ղուրբան քըզի․ կէս օր է, նստի հաց կե ու տար գնա—։

Դուքսին ըսաւ.

— Չէ, ես կ'երթամ. թող հոս ձըր ձմեր ասանկ, ես ասանկ՝ աղջնոց բան չեմ ըսեր—: Ակըր նստաւ:

Ու ցերեկ հոս գրեցին, թէ պէտք հոս կեր մարկեց ու մէկ հոգ որդեց դքսակք ու գրեց ընդուն:

Հօրաքոյն ըսաւ.

— Երկինն, եկէք փոխէք. էգի մարդ կ'ուզէ հոս—:

Դուքսին ըսաւ.

— Լաւ, հրամա՛ր զաւթան քաշող հոս կ'ուզէ. ինչ կ'ընէ—:

Ու էրաւ ըդ անցէն խոսս երեց Լանդրու խանկեն ու գնաց:

Գ.

Դուքս Լանդրոււ խանկեն խանէ զաւռ. (ճանաչէ է, որ բոլոն աղջիկներ կ'երգեն կ'ժողնեն). էգ մէ գնաց որ մարգու մէկ՝ քօքուզ մի ձևով՝ երգեր է զաւռ: Դուքսն հարցուց ըզուր.

— Տղայս՛ ձա անուն ինչ պէտ եղեն—:

Ասեց.

— Իմ անունն Փորգիկ է:

Դուքսին ըսաւ.

— Փորգիկ, ես Դուքսէն եմ. ցերեկ ես Լանդրոււ խանկեն աշաղ, գիտէի կ'ընեմ քեզի քաւոր—:

Իրա անդամ ըսաւ.

— Բարո՛վ Փորքիկ. որ կայ նեղը—:

Ասեց.

— Ծերպերն Լօրամակերն, Հինգս Լաւող փակչեկէնեաւ աղջիկներն են էին—:

Ասեց.

— Ձեռ ձեռն քաշէ կայի զու—: Բաչեց կապեց:

Հարցուց .

—Ըսա ինձ բօխուզ է գրած են քու ձեռք . ըսեց, հրամ ինամ —: Ու ձեռքէն առեց գրօփուզ ու թաղեց . ու գրն հիւրայ կ'երթար . . . :

Ու ասեց .

—Բաւ որ Գորգիկ, ների էրթանք, լինենք կեր ու խում —:

Թաթուլ նստաւ, թաշկուկ ու տնօթին է. մէկ մէկ կթխայ գինի կը փերան ին մարդեր ու կ'խմեն Թաթուլին. Թաթուլ ին չփոնայ համբերէ. հիմա կը փերու զգինուտաշտր ու զմէջն ին կը խմէ. ու կալէ .—Ա՜ւ, սաւ Անուշ եղաւ—:

Ինքն զԹաթուլ փերուց, ու զԹաթուլ տարաւ : Յերար Թաթուլ հրեղա կ'եղնի, ու զինուց գլուխ կը ցածցուցենի մրէն, ին մարդեր զուռանց թրեր կը քաշեն որ զարկեն . ու ջերը գլուխ մի կը փերու, զթրեր կը գնեն ուրանց չօղի տակ :

Հերմ՛ է որ հրեմայ եղաւ , քաւ որ Գորգիկ կանչեց .

—Անանէք Թաթուլ , հոգի մնացածն է , մրաստաւ չէ — :

Թաթուլ ջերը ինեց , ասեց . —Գիգի զգուշա րաւ —:

Հան ըլ մարդեր էլան ու փախան, ամէկ Ջրիթ մէ զարկեցին Գորգիկին ու փախան :

Ու Թաթուլ հօր կանչեց զԳորգիկ . հարցուց զԱմանգուղ խանըմ ինչ՛ —Յուր անմանք —:

Գորգիկն ասեց .

—Իսա բաղչէն, Ըսօր ոյրան է , քան չառեա որ առՑեն է . ու քան ըՙ եռեւն է . իւր կ'երթանք տեսնենք —:

Գացին ազնան բաղչէ արաւն ու կայնան Թաթուլն ու Գորգիկ : Չաւեէ մէկ մէկ ինցան . էկաւ Ամանգուղ խանըմ : Ձեռք թաղեց Թաթուլ խանդուղ խանըմի մոզ

ու երեք պագ առեց խանըմից։ Խանըմ չխօսաց։ Հեղմ՝ չէ, ու Թանդուղ բռնեց զԴաւիթի փողպատ, զարկեց ՚ի պատ, արուն թափեց քթէն։ Հէրատաւ Դաւիթ։

Ու ըղ ականէն գարձաւ խառաւ ուր սուրբ Նշանին, ու ձիուն, որ հեծնի։ Ու ասեց՝

—Բարոր Գորգիզ, քաշէ զիմ ձին, որ ապրիմ զկա քաղաք—։

Գորգիզ աղաչանք կրէց թէ,—Որ խնդրեմ քեզ, իմա վախս թող մնայ, մութն է, լուսու. լուսուն էլի, առբէ ու գնա—։

Դաւիթ չէ իր հերսից պառկեր է մեր մանճքին. էլ քուն չէ չաանի, թէ՝ չե՛ր կ՚եզնի որ լուսնայ, ես կենամ ապրիմ զկա քաղաք ու երթամ։

Թանդուղ խանըմ չէ բաղչի մէջ սեյրան կ՚էնէ. բոփայ ջառէն էկաւ ասեց.

—Սեւ սեյրան էկի քու մըէն. Դաւիթ հանդէ ըմկայ ղքու պատրու քաղաք կ՚ապրէ ու կ՚երթայ—։

Կապեցին գարբանց բոլչեն ու գարձան. ու չխաղ էկան խանմի գուռ զարկեցին որ բանան։

Դաւիթն ասեց.

—Ուհա, ուհա, ըդ ինչ սուրբ են իմա քաղցեր. սուրչին էնի յար առւրաուն, կ՚ասեն ըմկայ էլի ապրէ ու-գնայ—։

Գորգիզն էկաւ ականէ գարձաւ Դաւիթին ասեց.

—Ընդունք քօլ են, կարչոյ չեն—։ Դուռ բացեցին։

Թանդուղն եկաւ մօտ Դաւիթ։ Թանդուղն ասեց.

—Դաւիթ, դու պագ մի տար քու ծամբու խաբրր համար։ Մէկ չէ տար քու խաբրի համար։ Մէկ չէ տար Աստծու խաբրու համար։ Չէկսի պագն հօրի տար։ Դու քու պատրու կուրինն ես, ես իմ պապունն։ Աստծ են. Դուզձին ա՛ռ եզզնաց, որ ալէն եղնի քեռխառան։ Ուղ,

Տրբըզան Թօփասալեան, Լօռայ Հըմզայ փաշիլեաններու գլուխն ես բերել ըսէր, որ չեսլի պազ կ'առնես իմ մօտէն —:

Իշխ անգամ Դաւիթ կախցցաւ, ու ասեց.

— Ձունին հիմայ է, լուսուն ես կ'երթամ գլտոնց գլուխ կը բերեմ քըզի —, ու ասեց. — Ես հանդէ կ'էրթամ. Եզաւ որ ընգոնք իմ մըէն զօռ եղան, թէ գիս սպանեցին, թը դու գըռ Աստուած կը սիրես, արի զիմ ջանդակ ճանչցի, մըր իմ աջ թեւին մէջ խալ մի կայ, ճանչցի, վերու, բէ, արի, պահէ —:

Դաւիթն էր, էլաւ ընկաւ ճամբին. փէհլիւաններ տեսան որ ձիաւոր մի ընգեւաց կ'իգայ. ձիու քօզ երկինք կ'ելնէր: Ասեցին.

— Էզ ձիաւոր կուռի համար կ'իգայ. չգիտենք բըլի Արգըլի (սուրբ Սարգսի) ծօրվերուցն է — հանդէցին հարցուցին.

— Այ մարդ, դու ինչ մարդ ես, ուստայ կ'իգաս: Զընք գինայ դու գիտանգուց խանըմ կը ճանչնաս. գըգա մամենիկ չը'ս կօնայ հասու սրան —:

Դաւիթն ասեց.

— Աղէկ կը ճանչնամ, բէս ես էկէր եմ որ ձըր գլուխ տանէմ Խանդուդին. ես չըմ էկի մամենիկ տանելու —:

Էզ Տըրբըզան Թօփասալեանի մէջին ունք (յոնք) էնքան էր կախուէր, որ էկեր էր հասեր մըր սըրտին. ու ճանաչում կապեր էր ու զարկեր եօթանց մըր պառեկին:

Ըն մէկէլ Լօռայ Հըմզայ փաճլիվանի ներքեւ մուէթ զվեան կ'ալէր ու կ'երթէր:

Ասան երար Դաւիթն ու էզ երկու փէհլիվան կուռզ ու ճակալով, որ մի յար երիկան: Դաւիթ կանչեց. — «Եա՛ հաւատամ խաչափայտիմ բանձրիկ Մարութակ սուրբ Նշան, Ցխաւս սըրբի դու օգնական» —, ու զարկեց գերկուսի գլուխ լէ կտրեց, ու գերկուսի բըշամ է

կապեց մէջը ու Խուրջինի առաջ ձգեց իր բարձին. ու ծալուեց նստած կախուած՝ պղնձին գումի տակն ալ կը մորէր։ Ետեւ պղպջեց գլխուր, Լեռն ձայնը կէս, ահա որ մէկ ձիու որ մէջ եղբայր մէջ գետին խաղ կիւրայ ծալքին, կանչեց իր Դաւիթին.

—Հօ՜..., դէպի քո վախսին հայր ազէ. Օրօրոցս Խաչատուրեան, Լուսո Հօրեղբայր փախչելու եւ ռամս էկէ— Գառնիկի բարակն առաջ Դաւիթից, կարգ մի գարկեց։ Դաւիթ գրամէ զարկեց։ Կարգն առաւ ձիու գանգուն առաջ գետին։

Դաւիթ մէկ էլ շխկաց իր բաշին, ասեց, — «Իմ հայն ու գինի, ակը կենդանին»—։ Զէնքը առաւ որ զարկէր գլխուն, բայց գնաց, ձայնը ձախու աջինը. Դաւիթ ահա ու ձայնել որ Խանդուտը խանութն էր, որ խոցքը փոխեր էր էկէ Դաւիթի ասէ, Դաւիթ ասեց.

—Դէյ մնացած, գլուխս կ'իջայ որ խուրջ մի զարկեմ դէպի խառն գետնի առի. բայց եկել հայս եղաւ, որ բենահոսս կ'ելնէ գիս—։

Առան գերաց ու զարձան Խանդուտի քաղաք, ու էկան իջան։ Իբր մնացած կանչեցին գՄանդուտ խանութի պատ։

Դաւիթ ասեց.

—Բա. ապրիր չէ խօսք ինձի—։

Գայլն ասեց.—Զիմ խօսք։ Թէ կ'առնես ու կը մնաս հոդս, կ'խօսամ. թէ կ'երթաս՝ չիմ խօսք։ Հօրդ, իմ դուշմանն չատ են, կ'առնեն զիմ քաղաք—։

Դաւիթ էլ ասեց.—Կ'առնեմ մնամ հոդս. զիմ առնի երթալ—։

Երկու միջն՝ բերեցին տանեցին, զարնուց պատին Երեզին, ու եւթն որ եւթ գիշեր հարսնիք էր։

Է.

Մէկ ժամանակ յետք ըսաւ․ նոյն ամիս, նոյն օր, նոյն սրճարք որ բլխաւ, Աստուած ուրանց ալէ մի ատեն։

Դաւիթն ասեց Աստղուղ խանճրմին.

— Թէ որ իմ այդն ընձնից է՝ ուր մրէն նշան մի, զօրութեան մի ցեղնի — ։ Ետևեցմն զարդէն խօնղախ էրևցին, ու ընկեցին գդաթեմի զրնչիլ պղնդի անց փոխեցին վեր այգին․ այդէն էր՝ կերպ յայց ու ծմյանկայ մէջ ծղողին, բդուր վրաւու փոխեաւ զրնջին կտոր կտոր եղաւ։ Ձուղայք գնաց Դաւիթին թէ,

— Տղէն յաւ ալրդոյ է․ զգընջիլ կոտրաեց․ բայց ուր մէկ ձեռք սաղտս է, խեղճուկ է, ու մարդ չկնայ բանայ զուր ձեռք — ։

Եկաւ Դաւիթ նստաւ, ու զնանուկի ձեռք մաժեց ու բացեց․ տեսաւ որ ջուլանք մի արուն ուր ձեռքաւ մէջն էր․ ասեց

— Հայ, հայ․․․ զաւխայրք արեւ է կաթ մի արուն, զրեր է ուր ձեռքա մէջ։ Թող րդի մնայ, բդուր մաղէն զարմանալի բան ցեղնի — ։

Ետևեցին զարդէն ըէ կնքեցին, ու զանուն դրեցին ՄՀԵՐ։

Մնաց մաւկ մ'ու ժամանակ մի, այդէն մեծցաւ. Դաւիթ էրմէ զալէն թայեց ի Գաղղուան ծառ ուր մեծ պատ ու ծուխէ․ ու առաւ զԱստղուղ խանճրմ ու խլուս էրեց ի Սասուն։ Խրախճանք ըէ արդար ժողվեցին ու պատան կապեցին ուր դէմ, ու մեկերով մաղարխ չինեցին, կախ կեցեցին։ Աստղուղ խանճրմ զմրդրկի առբաղը կը զարկէր զղատան կը քաշէր, ու զանէր կը թողէր երկոսհարուան ծամյայ։։ Դաւիթ ըէ կը ծարդէր զաղգար ու կը ըթէր։ Դարձաւ Դաւիթն ասեց.

— Մսրմելի՛ք․ դու ք ի՞նչ բերնուտս մարդ էք որ աչքի դէմ կուռ կ'ենէք․ թողէք զիս արդ տանիմ Սասուն, ու հրամա՛յէ իշխան կուռքեր —։ Ու բոլորք չհաւատացին։— Ոչ հնոյ է, ասեցին, դէ երդուեցի քո ձողի սուրբ Նշան, որ ուտենք —։

Դաւիթ ին ձեռք զարկեց վեր ամպերին՝ որ ուր խաչքով զամպը ամպրոպեր, ձեռք առ սուրբ Նշանին։ Ու սուրբ Նշանին հրաշքը ին էն էր՝ որ զինք սիրով չերգուշնէր։

Ու Դաւիթ առաւ զՄսրմելիք ու տարաւ ի Սասունայ։

Ձեռք մտաւ ի ծոցք, տեսաւ որ սուրբ Նշան էր ինքն իր բարակի ծոցք, ու ինք գէն էր երդուեցի։ Ասեց․

— Էյ իմ բան բարակ է, երթամ ի բոշ, չերթամ ի։ Ըմա ախտր չերթամ —։

Զարկեց էկաւ ի կուռ, ու Մսրմելիք զինի նեղ լեռգին։ Զին յորժամ ի Ջրղուրայ չափը, մէջ աղբին․ վար հասել բոլ աղի մէջէն խրկաւ էկաւ Լուսաւոր Ջրի մրէն։

Ըն վախտն որ Արամէլիք սաղ էր, Արամէլիք եկեր էր Իբրահիմ աղի տուն, ու զօրով զոցեր էր էզ աղի կնկան մօտ, ու էզ կնկան անուն էր՝ Շրկէզամ խանըմ էր․ ու բոլոր մասէն եկեր էր աղջիկ մի, որ էն էր բոլոր աղջէն էր․ էզ էր չատ հաւնացել էր։ Հա՛ բոլ աղջիկն էր տուեր մէկ նեա ու ազեց, եկեր էր բոլ տեղ ու փոխեատեր մէջ թագաւորներ էր։ Դաւիթ բոլ Լուսաւոր ջրի մէջ կը լողնէր․ բոլ աղջիկ զարմուել նեա մի զարկեց Դաւիթի պատեկ․ Դաւիթ էլաւ կոչմամ ու [illegible]․ որ բոլոր ձէն գնաց ի Սասուն․ Ձէնով Օհան, Մարգարան, քեռի Թորոս, Ճնճղուկբերք ու Ցանտիէզեն ձայնին գիտար։ Ձէնով Օհան ի Սասուն բոլոր․— Դաւիթ, մինք էկանք —։ Ու էկան Դաւիթի հասարին։ Դաւիթ ի բոլ

Ջրի մէջ ջուր աղբօր ձէն լսեց։ Ըղունք չէ էկան էգ Ջրի խեչ. հասան Դաւիթին, Դաւիթն ասեց.

— Ձէնով Ոխա՛ն, մենք որ թռուցեր ենք. ըղի աչու հետևից չորցեր է. ջաշէք զըղի զաէք—։

Դաշտեցին զասան որ մէկ չինի աչքեր աղջիկմի. թռնեց Դաւիթ՝ զոսք զրեց վրր մէկ սոտան, ու քաշեց ծըռ-ուեց թաղեց ստքա տրկու գեղ. ու գրց գեղի անուն դրեց ՃԸԽՏԻՈ ՃՈՒԳԿԻՈ։ Ու էդ գեղ չէ յաշ հիմա յաղէ Զրգուրայ ըեթան, ու անուն չէ՝ Ճապկա։

Ու ըզունք սոնս զԴաւիթ էկան ի Սասուն. չորս առոր յոման Դաւիթ մնաց։

Էկան ըզոր աղբրտանք Ճենր էրեցին, որ զլրոնքն խուան Մանդուցին, ու ինզուր նաղութեն ասեցին. խանոմ՝ չէ անենց.— Հո՜յ հու... Դաւիթից հասն հա ոնգնոմ՝ խղանց հաւքայ...—։

Ճնձղախսքըիկն ասեց։

— «Խանդուղ խանըմ, քր մրս, քր մրս,

Դուլիր մըր, սորէմըն խօս»

Իզա ամզամ Մանդուղն էկաւ ըերզի զլխուն. ու յանգցոյ զինք թաղեց. ուր զլուխն սոսա վրր քարին. ուր զլուխ ծակեց զքար, ու զլխու տեղ, Սասնու կէս Ծեփի (չափ) կորեկ կը լէն յինք ու ծեծեն. ասոնցի տեղ։ Ու ը եօթ ճեռ ծակի տեղ չէ՝ հիմայ կերեւայ, ու մէյ չէ ըզ ամոզ յանդ է ըերզի ատէ՛։

ԻԷ.

Գտան Դաւթի աղբըրտանք ու էկան վրր Մանդուղ խանըմին. ձեռ առեցին խանըմի ծիծք որ կաթ կէր. չըճէյի որ ծիծ կէր։ Էկան ժողվեցին զիրար, ասեցին.— Բըլէծ ինչ որ եղեր է, ըն տեղն—։ Ու գացին հասան ի Փաղզուան. ու տեղու նստան ասեցին.

—Մըր ագռոր ու հարսին ըղ տեղ ձիթ կայ. ո՞ւր է—։
Ըսինք ըլ ասեցին.
—Եան չկայ—։
Էդ մարդիկ ասեցին թէ,
—Արգի նշան կայ. մըր հարսի ձին կաթ կէր—։
Արկինքը ասեցին սուտ թէ,
—Աղջիկ մի ուր մահից եկեր է, ու մեռեր է—։
Ըսինք ըլ ասեցին.
—Մըր մեռելուն նշան կայ. մըր մէկ ասրեկին՝ մէկ չնդալ է. երկու ասրեկին մըր երկու չնդալ է, ու- հրեշտ ։ Եղան գողին գերեզմանները՝ որ ուրանց չնդալ գերեզման չէր։ Զէնալ Ուսան ասեց.
—Եկէք գիշեր փախէք յէտ. որ ես բռնամ—։
ԶՄէնք՝ մաղապա է չմտած ի գեանի ասմի. պահապան է դրած մըր ուրան, ու զինի դրած ի նեղս։

Զէնալ Ուսան փախեցին կաչալ՝ ու բռնաց. Մենք զուր ձէն հանեցաւ։ Մենք էրեց որ սխալ էնենք. ձայնին ասեց. —Ըղի ձըր օրնուի ձէն չէ. ծրմերն են ու գանող- ները են. ընդանց ձէնն է—։ Մենք եկեք հայ որ զձէն հանեցաւ, գարկեց զպարզէն կարեց էրաւ զուրս։ Փար- գէն զպարգէն կարեց. խանգեն որ գարկեց ասշի գար- գին, ըսի սուս մըկէլին. մըկէլ մըկէլին. գետի ըլ ջար- գեց էրաւ զուրս։

Տեսաւ որ ուր հօգրնաւոր հայ են, ուր սրտով հայ չէ։ Հարցուց հօգրնաւորց, որ Թուրքերը զուր սրտով սպա- նած են։ Եւ՛ց, ու մըր քիթ ու բերնին ընկաւ զուռ։ Որ ընկաւ մըր գետնին, բոլոր հօգրնաւոր թափան մըջէն՝ խում էրեցին չկըցան չտակեցին։

Մենքի սրտուսք զգեստին էրեց հանդակ ու գնաց. Եկեք օրն որ Թրքուս, Մենք նոր չտալաւ։ Հեծաւ գզա- պաւ բռնակ, ու գնաց ի Թուրք, քար ու քանդ էրեց։ Հըմըր կ՚ուզէ... ու կ՚եղնի նշմարութեան զլուխ, կ՚ելնէ որ ծուխ կ՚ելնէր. հալդ՝ ըլ կը գանձէր։ Տեսաւ որ սրտուտ մէր մանգի, զէն ըն բանեց. զամէն սաք կա-

պեց մէկ ծառ, ու պծառեր թողեց. գէզ էլ հիմայ սպա-նեց. Երախտայ ծառի ու մուխ կայեց:

Ու էդ տեղէն իջին առեց հօրրբրանց, գացին ու-րանց տեղ. ու ինք գնաց Տօսպան բղուր: Ու յարի մը-հայէ կառնն էն տեղն է. ու ամեն էլ զուր ձին կը տես-նան, ու բղուր ձիու չեն ամեն էլ քարուց կիցայ:

Ժ.

Համբարձման գիշեր Մհերի էրի դուռ կը բացուի. ու հրամանք չկայ որ երթայ. գետին գինք չկերու. ապրէր ի գետին կը ծրկի:

Օր մ՚էլ, Նախարար մի, Համբարձման գիշեր կը տես-նայ որ Մհերի դուռ կը բացուի, Նախարար կը մտնէ ներս. Մհեր բղուրից կը հարցու թէ,

—Ի՞նչ դուք գաշխար կ'ուտէք—:

Էն էլ կ'ասէ.— Ակլքով—:

Կը վերու Մհեր ու կ'ասէ.

—Ձեր խելքն իմայ է. գէ գրոտ ձիու տոպրակ վերու-զար գլուխ—:

Նախարար խաղ էրեց, չկրցաւ վերուց. բերեց գձին ասպէկին առա, բերան բացեց. գձիու գլուխ մտուց ընէք. ու գխեյ թողեց փրր ձիու փլին. ու ծին բանձրցուց գլուխ. ու Նախարար քաշեց տոպրաւ ուր տեղ կայեց. ու ասեց.

—Մե՛ր խելք հիմա է. մենք հիմա կուտենք գաշխար—:

Ու Նախարար հարցուց.

—Մհե՛ր, դու չե՞ս ելնիլ էդ տեղէն—:

Էն էլ ասեց.

—Ցերոր զօրէն եղաւ քրնից պղուծ, ու զօրին եղաւ քրնից մասուր մի. հրամա՞ն էլ հրամանք կայ որ էլնանք իջա տեղէն—:

Երեք խնձոր իջաւ յերկնուց. մէկն ասողին, մէկ լսո-ղին, մէկ էլ ապամ ոչխարին:

ԹՌՉՈՒՆ ՄԸ

ՎԱՆԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՆԳԻՐ ԲԱՆԱՀԻՒՍՈՒԹԵՆԷՆ

ԱՒԱԳ ՄԿՆԻԿ (1)

Աւագ մկնիկ խաթունի աչմաց կը փախչէ մեր գլխուն կ'երթայ։

Հովիւ կու գայ դէմ. կ'ասի.

—Խէր էլնի, Աւագ մկնիկ, էդա ալայով դո՞ր կ'երթաս։

—Խէր բարին վէրէգ էլնի, պիտի երթամ իրիկ անեմ։

—Գնա, Աստուած ռաստ բերի։

Կ'երթայ կ'երթայ, բէրւորին կու գայ դէմ. կասի.

—Խէր էլնի, Աւագ մկնիկ, էդա ալայով դո՞ր կ'երթաս։

—Խէր բարին վէրէգ էլնի. կ'երթամ իրիկ անեմ։

—Գնա, Աստուած ռաստ բերի։

Կ'երթայ կ'երթայ, ծով կու գայ դէմ կ'ասի.

—Խէր էլնի, Աւագ մկնիկ, էդա ալայով դո՞ր կ'երթաս։

—Խէր բարին վէրէգ էլնի. կ'երթամ իրիկ անեմ։

—Գնա, Աստուած ռաստ բերի։

(1) Այս չեռեւագունթիւնն է Մկնիկ խաթունի թաւալած մասույն որ Վասպուրական ... կը պատմեն ի գրաւոր մանկանց

Կ՛երթայ կ՛երթայ, առագլին սար կու գայ դէմ. կ՛ասի.

—Խեր էլնի, Աւագ մկնիկ, էդա ալայով գո՞ր կ՛երթաս։

—Խեր բարին վէրէգ էլնի. կ՛երթամ իրիկ անեմ։

—Փնա, Աստուած ռաստ բիրի։

Կ՛երթայ կ՛երթայ, մէկ չինարի ծառ կու գայ դէմ. կ՛ասի.

—Խեր էլնի, Աւագ մկնիկ, էդա ալայով գո՞ր կ՛երթաս։

—Խեր բարին վէրէգ էլնի. կ՛երթամ իրիկ անեմ։

—Փնա, Աստուած ռաստ բիրի։

Կ՛երթայ կ՛երթայ, անծեղ կրկչալէն կուգայ դէմ. կ՛ասի.

—Խեր էլնի, Աւագ մկնիկ, էդա ալայով գո՞ր կ՛երթաս։

—Խեր բարին վէրէգ էլնի, կ՛երթամ իրիկ անեմ։

—Փնա, Աստուած ռաստ բիրի։

Կ՛երթայ կ՛երթայ, թագաւորու ագլոր կը թռնի կու գայ դէմ. կասի.

—Խեր էլնի, Աւագ մկնիկ, էդա ալայով գո՞ր կերթաս։

—Խեր բարին վէրէգ էլնի. կ՛երթամ իրիկ անեմ։

—Արե ձիկ ա՛ռ։

—Ձիկ ինչո՞վ կը պախեմ։

—Կըտըցալս։

Մէյմէկու կը խառնին. կ՛երթան, եօթն օր

եօթն գիշեր խարմնիս կ՚անեն, կը փակուեն. Խարմնիսից կը պրծնեն. Ագլոր կ՚երթայ քճէճ անելով գտաուած ճարել. Աւազ մկնիկն ի կը մանի թոնէր որ թոնէր վառի, թոնէր կպե. Ծայն մէջ թորուան վառեւ էլե ճժտիկ վժտիկ.

Ագլորն իրիկուն ինկե տուն, տեսե որ Աւազ մկնիկն ինկե թոնէրն էլէ ճժաիկ վժաիկ. Գնացե կատար կտրե, կրակոխիր տուե մէջ Գլխուն նստէ.

Անծեղն իրե, տեսաւ, ու ասաց.

—Ագլորիկ, դու չէ՞ս կատարկտրիկ, մոխրաչափիկ.

—Ո՛չ. Ագլորիկ կատարկտրիկ մոխրաչափիկ, Աւազ մկնիկն ինկէ թոնէրն էլէ ճժտիկ վժտիկ.

Անծեղ ի փետուրներ կը լժափէ, կ՚երթայ նստի մէջ ծառին.

Ծառիկն ասաց.

—Անծղիկ, դու չէ՞ս լժեւալժափիկ.

—Ո՛չ. Անծղիկ լժեւալժափիկ, Ագլորիկ կատարկտրիկ մոխրաչափիկ, Աւազ մկնիկն ինկե թոնէրն էլե ճժտիկ վժաիկ.

Ծառ կոտրաւ ինկաւ մէջ քարին.

Քարն ասաց.

—Ծառիկ, դու չէ՞ս ճղակոտոր.

—Ո՛չ. Ծառիկ ճղակոտոր, Անծղիկ լժիւալժափիկ, Ագլորիկ կատարկտրիկ մոխրաչափիկ Աւազ մկնիկն ինկե թոնէրն էլե ճժաիկ վժաիկ.

Քար գլորվաւ գնաց ինկաւ ծով.

Ծովն ասաց.

—Քարին, դու չէ՞ս գլոր մլոր.

—Ա՛յ. քարիկ գլոր մլոր, ծառիկ ճղակոտոր, Անծղիկ Թեւաթափիկ, Ագլորիկ կատարկտրիկ մոխրաչափիկ, Աւագ մկնիկն ինկե թոնէրն էլե ճժտիկ վժտիկ.

Ծոփն էր մէկէցմէկ բռռաւ.

Բէրուորիկն ասաց.

—Ծոփիկ, դու հէ՞ր բռոր մրար.

—Ա՛յ. ծոփիկ բռոր մրոր, քարիկ գլոր մլոր ծառիկ ճղակոտոր, Անծղիկ Թեւաթափիկ, Ագլորիկ կատարկտրիկ մոխրաչափիկ, Աւագ մկնիկն ինկե թոնէրն էլե ճժտիկ վժտիկ.

Բէրուորիկն կթոց ի վարկ ուռին գնաց.

Հովիւն իրե դէմն, ասաց.

—Բէրուորիկ, դու հէ՞ր կթոց ուռիկ.

—Ա՛յ. բէրուորիկ կթոց ուռիկ, ծոփիկ բռոր մրար, քարիկ գլոր մլոր, ծառիկ ճղակոտոր, Անծղիկ Թեւաթափիկ, Ագլորիկ կատարկտրիկ մոխրաչափիկ, Աւագ մկնիկն ինկե թոնէրն էլե ճժտիկ վժտիկ.

Հովիւն որ լսեց, ոխչարն իթող. գնաց. Մաքին մկկալով իղկաւ խաւէ, դարձուց իրե. Նօթ տակ պըռըռաւ ոխչրի բուլոր պտրտեց, ասաց.

«Վէր Աւագ մըկան կողին.
«Վէր Աւագ մըկան կողին.
«Վէր Աւագ մըկան կողին.

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Կը հրաւիրեմ ընթերցողի ուշադրութիւնը այս վերջին Երգուածին վրայ, որոյ նիւթը թէպէտ բուն թերեւս չնչին, բայց բանաստեղծութեան ճարտար ձեւը իւր յեղյեղումով և արուեստաւոր կապերով գեղեցիկ ու փայլուն ոճ մը տուած է չափագրութեան, միանգամայն և ներդաշնակ։

Որոնք հանդիպած են այն հարսներգութեան որ տպագրուած է Սրբէն երգարանոց մէջ.

«Ելէք տեսէք զի՛նչ կայր ծովուն,
«Որ նաւն ուտմամբ գայր».

գիտած են թէ միեւնոյն բազմայեղանակ ոճն ունի այս Երգուածն ալ. թէպէտ նաև բաւական շատ կայ այդ ոճով գրուած կամ հարսներգ Վանայ ժողովրդեան բերանը։ Յորոց մէկն է այն խաղը, որոյ սկսուածքն է

«Ոսկին է կերեր մեր ձը,
«Պղինձ է կերեր մեր ձը»։

Կ'արժէ որ ընդհանուր հաւաքում մը ըլլայ այս-պիսի խաղից և երգից, իրենց բնական կերպարանքով տպագրել տալով զանոնք, որոց հարստութիւնը թէպէտ ինծ կը թուի, Վասպուրականի և Սիւնեաց գաւառի Հայոց մէջ առատ կայ։

Իրաւ է, որ Հայաստանի Հայք բաւական նշանաւոր այլևայլութիւն մը տուած են. զորօրինակ, մայր՝ մէր ...ով. եղբայր՝ ախպէր, մարգարէ՝ մարգարտ, անկաւ՝ ...ու, որոց մէջ կը անանաք այ՝ Եւ. և՝ ալ. է՝ ալ. ա՛ Ի՛ւ. փոխուած, և ուրիշ շատ տառափոխութիւններ ալ ունին. բայց և այդ ալ կեզակի մը յատկութիւն է։ Ունին բառեր ալ, որ բուն մեծի մասին կրնար կարտա-անեն. բայց օտարները հարազատ կը պահպանեն.

բառերու օրինակները շատ կան Սասունցի Դաւիթին *և* Բրդուճին *մէջ։ Խօսք մը կարծես համար բառերու ամէնէն կարևոր մասն է բայը. գործածելով ուշադրու-թիւն գաւառացւոց լեզուին վրայ, կը տեսնենք որ Բա-ղիշեցին այսպէս կը կազմէ կամ կը խոնարհէ բայը.*

«Եա էմ շինեռ էմ *այս տունը*».

«Դու էս կոտրեր էս *մեր ծառը*».

«Մարգարն էր տարեր էր *հոգը*» *ևայլն*։

Դուրբեկեցին այսպէս.

«Գնացիմ. տեսամ, առամ, եկամ». *այսինքն է գնա-ցի, տեսայ, առի, եկայ*։

Ղարաբաղցին այսպէս.

«Գամ էմ, գամ էս, գամ է». *այսինքն է, գամ, գաս, գայ. ևայլն*։

Մշեցին բայի հոլովական խնդրի զ'նախդիրը մինչև անգամ յատկացուցչի վրան ալ չեն դնեն ըսեր գիրք.— Օրինակ. «Զեռ պապու մեղքի գլխու փառատանկն...» *կ'ըսէ Մշեցի մը Մշեցոց մը.*

Ինչպէս բայերուն. նոյնպէս բառերուն հոլովներն ալ այլ խմն են ժողովրդեան բերանը. զօրօրինակ. եզակի բացառականները գաւառացին կը, ուր *յոգնակիանացուցիչ մասնիկներով կը կազմէ. Օրինակ. ալինից. ի տանէ. Աստծուց. յԱստուծոյ. Մարդուց. ի մարդոյ ևայլն. Մէկալ հոլովներն ևս այլախառնութիւն ունին։*

Իսկ անցեալ գերբայի ձևն ու նշանակութիւն տալով բառերը. կատարական ու չէզոքը, գրեթէ միծա[illegible] *ամեր* ուկ *լծորդով կամ մասնիկով գործ կ'ածեն. Օ-նակ. սպանեալ. սպանած. Ցանեալ. ցանած. Հաս-հասուցած. Եփեալ. եփած.— սատկած— ևայլն։*

Ասկէ զեղեցիկ ու գեղեցիկ. առերդրութեան. բանդա [illegible] *նմանութեան, փոխադրութեան*

են։

Գուսանական լեզուի ոճերուն և բառերուն վրայ ընդարձակ գաղափար առնուլ ուզողը պէտք է ընթեռնու Սէյաթ Նովայի երգարանի սկիզբը, նոյն երգոց հրատարակիչ գիտնական Գ. Գ. Հախվերդեանցի հմտալից գրածները, որ Թիֆլիզեցւոց Հայերէն լեզուին վրայ քերականութիւն մ'ալ յօրինած է. գործ՝ արդարև հանճարեղ և խնամոտակէր անձին. բայց ափսո՜ս, որ այնքան ընդհանրացած չէ Տաճկաստանի Հայ բանասիրաց մէջ:

Իմ փափաքս եղած է որ բանաստեղծք ուշադրութիւն դարձունեն Հայաստանի մէջ ընակած Հայոց ժողովրդական լեզուաց, և այն լեզուներով հրատարակեն վէպեր, արտախոսութիւններ ևայլն. և այսպէսով սիրելի և ծանօթ կացուցանեն զանոնք գրագիտաց, որպէս զի նոցա ձեռքով հետզհետէ ի կանոնաւոր գործածութիւն վերածին այն լեզուները. և ժամանակին մաշող ժանիքէն գերծանին ազգային գանձուց բանից և առածից մնացորդները, որոց արժէքը կորսուելէն յետոյ կ'զգանք, զանոնք աւանդելու համար միայն:

ՀՍՍՌ-Азм.ССР